

De bezettingstijd in Onstwedde

Bij de mobilisatie wordt het dorp Onstwedde commandopost van één der langs de grens gelegen compagnieën. De eerste compagnie van het twaalfde grensbataljon, kortweg 1-12 GB genaamd, behoort tot die groepen, welke bij het overschrijden van de grens door de Duitsers, zo snel mogelijk moeten terugtrekken en in stelling gaan achter het Stadskanaal. In Onstwedde zelf worden geen soldaten gelegerd, men hoeft dus niet te vrezen voor vuurgevechten. Alle secties, wij zouden het nu pelotons noemen, liggen buiten het dorp. De soldaten bevinden zich in Klieve, Rhederbrug, tussen Wedde en Veelerveen en in de driehoek welke gevormd wordt door Vlagtwedde, Barlage en Veele. Bij het legeren van de troepen heeft de opperste legerleiding echter een kleinigheid over het hoofd gezien.

De compagniescommandant, kapitein V., blijkt een actief lid van de NSB te zijn. Daardoor kan het gebeuren dat kort voor de inval een nieuwe commandant naar Onstwedde wordt gestuurd. Het is kapitein Bosma, die waarschijnlijk nog nooit van Onstwedde gehoord heeft, laat staan van de buurtschappen er om heen.

Bij de inval op de tiende mei trekken de soldaten van 1-12GB volgens plan terug naar het Stadskanaal om van daaruit in de richting van de Afsluitdijk te verdwijnen voordat ze door de Duitsers gevangen genomen kunnen worden. Ze laten enkele opgeblazen bruggen achter, waaronder die bij de Onstweddersluis, de Veelersluis en de Wedderbrug.

Allengs lijkt het leven van alle dag zijn gewone loop te hernemen. De NSB maakt wat meer kabaal, sommige leden van de Beweging paraderen in uniform door het dorp, maar vallen voorlopig geen mens lastig.

Een eerste poging van de bezetter om de inwoners van Onstwedde voor zich te winnen faalt, wanneer zij proberen kinderen uit het dorp naar Oostenrijk te laten reizen om daar een tijdje op vakantie te gaan. In opdracht van de Duitsers verstuurt het gemeentebestuur een dergelijke uitnodiging aan verenigingen voor kinderzorg in de gehele gemeente. De secretaris van de afdeling Onstwedde antwoordt in een lakoniek briefje op 4 juli 1940:

"Op uw schrijven van 1 juli j.l. kan ik u mededelen dat er volgens onze mening in onze omgeving geen kinderen zijn die in aanmerking komen voor uitzending".

Op deze wijze werd dus duidelijk gemaakt, dat men er niets voor voelde gunsten van de vijand aan te nemen.

Dat de oorlog ook aan Onstwedde niet ongemerkt voorbij ging, bleek toen de maatregelen tegen de Joden in werking traden.

In het dorp Onstwedde woonden al vele jaren Joodse mededorpelingen temidden van de andere Onstwedders. Ieder kende hen, niemand droeg hun enig kwaad toe. Het getreiter begint, wanneer de Joden achtereenvolgens hun radio's en hun fietsen moeten inleveren. Het is in Duitse ogen onmogelijk, dat Joden naar de radio luisteren of zich op een rijwiel verplaatsen.

Op een dag begeeft Veldwachter Koop de Vries zich naar de woning van Mozes en Salomon Meijer. In opdracht van de gemeente deelt hij hen mede, dat zij zich in Wildervank moeten laten keuren, teneinde tewerk te worden gesteld. Mozes Meijer, op dat moment 31 jaar oud, is ziek.

Dokter Enklaar komt erbij en verklaart dat Meijer in verband met zijn lichamelijke toestand niet ter keuring kan verschijnen. Woordelijk zegt hij in zijn rapport:

"Ondergetekende heeft hierbij de eer u mede te delen, dat hij sedert enige weken in behandeling heeft Mozes Meijer, Dorpsstraat te Onstwedde, wegens een heftige zenuwstoornis, zich uitende in:

Sterke motorische onrust, ontoegankelijkheid voor raadgevingen, voedselweigeringen, huilbuien en slapeloosheid. Deze verschijnselen zijn in hevigheid toegenomen, naar zijn familie mij mededeelde.

Vanochtend ben ik bij genoemde Mozes Meijer ontboden en constateerde daarbij het volgende: Patiënt ligt te bed en spreekt niet, houdt zijn hoofd naar de muur gericht, zijn handen en armen zijn voortdurend in beweging. Af en toe grijpt hij om zich heen en uit allerlei onverstaanbare geluiden en klanken. Op aanroepingen geeft hij geen gehoor, bij aanraking maakt hij hevige afweerreacties en heeft een sterke neiging tot frenesiteit (veertien dagen geleden heeft hij ook enig huisraad stuk geslagen).

Aangezien namens Veldwachter de Vries te Onstwedde, de mededeling werd gedaan, dat bovengenoemde Meijer, Mozes op 19 augustus om 9.00 uur voormiddags in Stadskanaal moest zijn, ben ik zo vrij bovengenoemde feiten onder uw aandacht te brengen, mede in aansluiting op het feit, dat het mij bijzonder moeilijk lijkt Mozes Meijer er uit eigen beweging toe te krijgen zich op de daartoe bestemde datum en tijd aan te melden".

De volgende dag al schrijft de Burgemeester aan de Duitse Fachbewerber, dat Mozes Meijer in verband met zijn gezondheidstoestand niet naar het "werkkamp" Westerbork kan reizen. Men probeert Mozes nog te redden, door hem voor de vorm te laten verhuizen naar Assen, om hem zodoende in de gelegenheid te stellen onder te duiken. Het baat helaas niet. De hele familie Meijer, ondergedoken bij Wever, wordt in de nacht van 14 op 15 juni 1944 gevonden en gearresteerd. Hun arrestatie leidt ook tot de aanhouding van Jacob Korsse, die zijn naasten liefde moet bekopen met de dood in het kamp.

Het gezin Meijer gaat de weg die elke gepakte Jood is toegedacht. Salomon en zijn vrouw Carolina sterven op 6 september 1944 in het vernietigingskamp Auschwitz. Ook Mozes en Simon komen om. We weten niet waar, noch wanneer. Ze zullen wel de dood gestorven zijn die door de edelgermanen voor hen was uitgedacht.

Meester Bokma, hoofd van de Hervormde school in Onstwedde, wordt bijna het slachtoffer van een razzia naar verboden lectuur.

Op 29 augustus 1942 moeten de politie-ambtenaren in de hele gemeente Onstwedde huiszoeken verrichten bij de plaatselijke schoolhoofden. Zij zouden in het bezit zijn van een verderfelijk pamflet, dat de naam "Nederland en Oranje" draagt. Wachtmeester Kobe Apotheker gaat bij meester Bokma kijken. Het is lang geleden dat de politieman getoond heeft speurzinnigheid te hebben. Er is in Groningen al eens opgemerkt, dat er in Onstwedde een agent zit, die nu ook nooit eens iets tegenkomt wat de moeite waard is.

Daarom hebben Apotheker en Bokma besloten, dat er ten huize van de meester iets gevonden dient te worden.

Na de bestelling van de laatste post gaat de wachtmeester dan ook naar Bokma's woning aan de Havenstraat. Wat afgesproken is, blijkt ook te zijn gebeurd. Onbekenden hebben het gewraakte pamflet via de post bij meester doen bezorgen. Apotheker maakt een fraai proces-verbaal, waarin hij zegt:

"J. Bokma verklaarde tegenover mij: "Enkele ogenblikken geleden ontving ik met de laatste post een ongefrankeerde enveloppe met als inhoud een vijftal pamfletten waarop een gedicht staat afgedrukt met het opschrift: "Nederland en Oranje". Mijn vrouw heeft er 15 cent port op betaald. Als ik zelf thuis was geweest had ik de brief daarom reeds geweigerd, temeer omdat het adres van de afzender ontbreekt. Ik heb die pamfletten niet eens goed gelezen. Ik heb er geen flauw idee van wie mij die enveloppe heeft gezonden".

Daarom nam ik, verbalisant uit handen van Bokma voornoemd; in beslag een enveloppe met vijf pamfletten als bovenvermeld.

Vervolgens gaf Bokma mij op, genaamd te zijn: Jouke Bokma, geboren in de gemeente Wonseradeel op 13 maart 1895, hoofd der school, wonende Havenstraat 3 te Onstwedde, Nederlands Hervormd, zowel vroeger als thans politiek kleurloos gehuwd met Sijmentje Hofstra, heeft geen kinderen".

Hiermee heeft Apotheker zijn werk gedaan. Meester Bokma, kleurloos als hij is, behoeft niets te vrezen. Hij kan er niets aan doen dat onbekenden hem dergelijke schandelijke pamfletten toezenden.

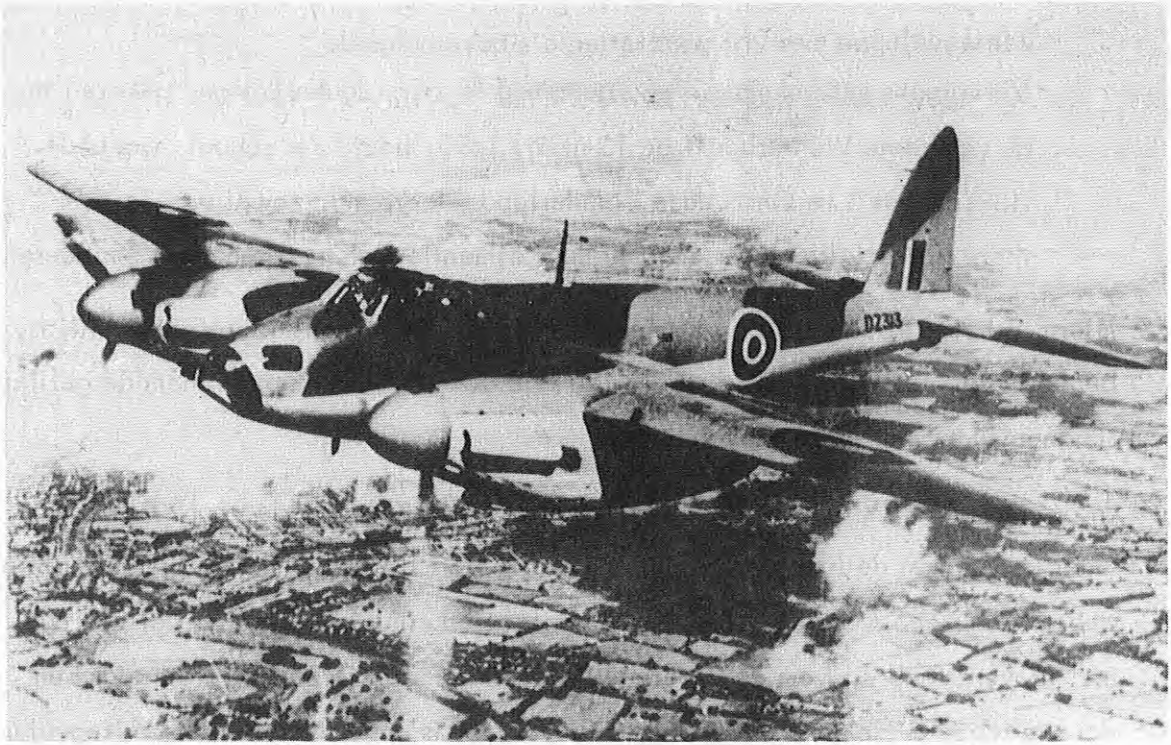
In de nacht van 19 op 20 april 1943 maakt het dorp Onstwedde voor de eerste maal kennis met de luchtoorlog. In Smeerling stort die nacht een Engels vliegtuig neer. Het is een Mosquito, een tweepersoons verkenningsvliegtuig, dat voornamelijk wordt gebruikt om de naderende golven bommenwerpers de weg naar hun doel te wijzen. Het vliegtuig, dat om 00.45 uur is opgestegen van het vliegveld Wittering in Kent, wordt in de buurt van Aschendorf door het Duitse luchtafweergeschut in brand geschoten.

De piloot, luitenant-vlieger David Sparrow uit Gravesend, slaagt erin het brandende toestel over Weite heen te vliegen. In de buurt van Smeerling verliest hij de controle over zijn kist. Met een daverende klap slaat het rond drie uur 's nachts op het land van de gebroeders Huiges tegen de grond.

De door de ontploffing gewekte bewoners haasten zich naar het toestel. Vlak bij een boom vinden zij het smeulende lijk van de navigator Victor Brown, terwijl het stoffelijk overschot van Sparrow in de wrakstukken wordt aangetroffen.

De twee mannen, 21 jaar oud, worden de volgende dag begraven op het kerkhof in Onstwedde, waar hun stoffelijke resten zich nog steeds bevinden.

Verschillende geallieerde vliegers verbleven gedurende korte of langere tijd in en rond Onstwedde. Eén van hen was een "Flight Engineer", Peter McLellant genaamd. Hij kwam op zeer avontuurlijke wijze in Onstwedde. Op 6 oktober 1944 vertrekt een groot eskader bommenwerpers vanaf verschillende vliegvelden in Engeland naar Bremen. Eén van die toestellen is een Lancaster van een Australisch Squadron. In de buurt van Bremen wordt het vliegtuig getroffen en stort het brandend neer. Drie bemanningsleden komen om het leven, drie worden door de toegesnelde Duitsers gearresteerd. McLellan slaagt er in te ontsnappen. Dan begint een lange tocht naar het westen. McLellan slaagt er in de Eems te overschrijden en belandt uiteindelijk in ons land. Via verzetsmensen uit de

Een Mosquito, een vliegtuig van het type, waarmee David Sparrow en Victor Brown op 20 april 1943 neerstortten in Smeerling. Beide Engelsen liggen op het kerkhof in Onstwedde begraven

Onstwedde wordt bevrijd!
Poolse troepen in de Luringstraat te Onstwedde. Volgens het Poolse oorlogsverslag is de foto genomen om 12.15 uur op 13 april 1945. Om 13.25 uur vond het gevecht in Tange plaats, waarbij 9 Duitsers sneuvelden.

strook rond Bourtange komt McLellan terecht op de boerderij van Berend Volders in Ter Wupping.

De Engelsman blijft daar tot de dag dat de Polen Onstwedde bevrijden.

De bevrijding komt voor Onstwedde op 12 april. Kort voordat de Polen Onstwedde bereiken, hebben daar de Duitsers nog huis gehouden. Ze laten de brug bij de haven in de lucht vliegen. Roven kippen en varkens uit de hokken. Als de Poolse soldaten bij de brug komen helpen de Onstwedders actief bij het overschrijdbaar maken van het water door stropakken in het water te gooien.

Snel wordt Onstwedde gezuiverd, terwijl de Duitsers haastig in de richting Pekela's aftrekken. Hiermee is de bevrijding van Onstwedde een feit.

In het kader van dit herdenkingsboek hebben wij slechts enkele gebeurtenissen uit het oorlogsverleden van Onstwedde aangehaald. We spraken niet over de gebeurtenissen op de eerste mei, we noemden niet de namen van hen, die door hun landverraderlijke houding de eeuwige minachting van de dorpsbewoners verwierven.

Ook Onstwedde kreeg zijn deel in het ongebreidelde geweld, dat oorlog heet.

Stadskanaal, november 1976.

J. G. Onderwater.